

MONIKA DRELA

ZABYTKOWE CZĘŚCI SKŁADOWE I PRZYNALEŻNOŚCI
A PRZEDMIOT WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW
– UWAGI *DE LEGE LATA* I *DE LEGE FERENDA*

1. ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

Niniejszy artykuł ma na celu analizę przepisów prawa dotyczących przedmiotu wpisu do rejestru zabytków ruchomych według obecnie obowiązującego stanu prawnego, z uwzględnieniem rozważań na temat statusu rzeczy ruchomej w prawie cywilnym jako rzeczy samoistnej, części składowej lub przynależności. W dalszej części artykułu zostaną przedstawione uwagi dotyczące wpisywania wyposażenia stałego zabytków nieruchomych (co dotyczy głównie świątyń) jako części składowych lub przynależności łącznie z zabytkiem nieruchomym, które to uwagi mogą być podstawą do dalszych prac legislacyjnych w zakresie sformułowania propozycji treści przepisów prawnych ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹. Końcowa część artykułu dotyczy ochrony folkloru (niematerialnego dziedzictwa kulturowego) poprzez wpis zabytków ruchomych do rejestru zabytków łącznie z zabytkiem nieruchomym, jako rzeczy ruchomych stanowiących przynależności określonego miejsca. Zakres rozważań nie uwzględnia szczegółowo specyfiki zabytków archeologicznych².

Dr MONIKA DRELA – adiunkt, Zakład Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego, Instytut Prawa Cywilnego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Uniwersytecka 22/26, 50-145 Wrocław; e-mail: monika.drela@uwr.edu.pl

¹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm. [dalej cyt.: u.o.z.].

² Zob. opracowanie dotyczące analizy przepisów prawa w zakresie ruchomych zabytków archeologicznych: M. TRZCIŃSKI, *Ochrona ruchomych zabytków archeologicznych*, [w:] *Raport dotyczący stanu ochrony prawnej oraz kierunków zmian w zakresie prawnej ochrony zabytków ruchomych w Polsce*, przygotowany w ramach realizacji Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opie-

Akty prawne ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce to zbiór wielu uregulowań prawnych, co wynika z niejednolitego charakteru i bogactwa elementów tworzących dziedzictwo kulturowe. Ustawą najważniejszą w tym systemie jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w innych krajach posiada rangę ustawy kodeksowej. Ustawa ta określa w szczególności przedmiot ochrony i zawiera definicję legalną zabytku. Zasadą obecną w prawie ochrony zabytków jest objęcie ochroną rzeczy zabytkowych bez względu na fakt ich ujęcia w odpowiednim rejestrze (spisie). Zasada ta nie jest jednak w pełni realizowana, ponieważ wiele przepisów prawa tworzących normy ochrony zabytków w zakresie swojego zastosowania jest ograniczonych jedynie do zabytków ujętych w określonym spisie. Jest tak dlatego, że ograniczenia i obowiązki właściciela zabytku wynikające z przepisów ochronnych mogą być egzekwowane wówczas, gdy istnieje pewność co do tego, że rzecz jest rzeczywiście zabytkiem. Zabytkowość rzeczy nie jest jej obiektywnie mierzalną cechą mogącą być ocenioną przez każdego człowieka, więc tworzone są listy zabytków poddanych szczególnej ochronie – innej niż ochrona zabytków nie ujętych na liście. Obecnie istnieje wiele rejestrów rzeczy posiadających status zabytku:

1) rejestr zabytków (z podziałem na zabytki ruchome, nieruchome i archeologiczne, przy nieruchomych przepis wymaga ujawnienia wpisu do rejestru przez wpis do księgi wieczystej nieruchomości – art. 9 ust. 4 u.o.z.);

2) ewidencja zabytków (do której wpisuje się także zabytki ujęte w rejestrze, głównie zabytki nieruchome bez zgody właściciela, zabytki ruchome ujmuje się w ewidencji na poziomie wojewódzkim i centralnym, ale nie gminnym, dodatkowo za zgodą właściciela w przypadku zabytków ruchomych nieujętych w rejestrze);

3) Lista Skarbów Dziedzictwa (zabytki ruchome wpisuje się z urzędu lub na wniosek, nie pokrywa się z rejestrem, ale wpis na tę listę może pokrywać się z ujęciem w wojewódzkiej ewidencji zabytków);

4) krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (art. 23 u.o.z.);

5) krajowy rejestr utraconych dóbr kultury (rzeczy ruchome wpisane do rejestru zabytków, wpisane na Listę Skarbów Dziedzictwa lub ujęte w inwentarzu muzeum (tu powstaje pytanie: czy w tym rejestrze można ujawnić utracone części składowe odjęte od nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości);

6) inwentarze w muzeach (muzealia ruchome lub nieruchome z ograniczonym statusem własnościowym – należące do muzeum rejestrowanego albo organizatora muzeum bez osobowości prawnej, księgi depozytów i karty ewidencyjne rzeczy w muzeum);

7) ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej wprowadziła też wykaz obiektów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w których prowadzona jest, jako podstawowa, działalność kulturalna³;

8) inwentarze kościelne (wspomina o nich zob. art. 64 ust. 2 u.o.z.) – szczególną ewidencję zabytków na użytek właściwych organów diecezjalnych i administratorów kościelnych przewidują normy wewnętrzne Kościoła katolickiego z 1973 r.: celem zabezpieczenia dzieł sztuki i zabytków kultury przed kradzieżami Diecezjalne i Zakonne Referaty wypracowują formy i sposoby ich inwentaryzacji oraz podadzą wzory dokumentacyjne służące sporządzeniu ich ewidencji⁴;

9) zabytki ruchome ujęte w zbiorach, których ewidencjonowanie następuje zgodnie z przepisami szczególnymi to zbiory w narodowym zasobie bibliotecznym oraz zbiory w narodowym zasobie archiwalnym⁵.

³ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie wykazu obiektów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w których prowadzona jest, jako podstawowa, działalność kulturalna lub które dla takiej działalności zostały wybudowane i nie mogą być przeznaczone do prowadzenia wyłącznie innej działalności podstawowej, oraz trybu zgłaszania obiektów w celu wpisania ich do wykazu, Dz. U. poz. 507 z późn. zm.

⁴ Przepisy powszechnie obowiązujące prawa krajowego nie wyodrębniają w u.o.z. w innych miejscach wprost zabytków sakralnych. W doktrynie podaje się, że działalność ewidencyjna instytucji Kościoła katolickiego jest inicjowana na podstawie art. 25 ust. 1 Konkordatu (Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318), jak również na podstawie § 5 aktu *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej* z dnia 25 stycznia 1973 r. ustanowionego przez Konferencję Episkopatu Polski, zob. J.S. PASIERB, *Ochrona zabytków sztuki kościelnej*, wyd. popr. i uzup., Warszawa: Biblioteka Towarzystwa Opieki nad Zabytkami 1995, s. 180-189 oraz T. SIENKIEWICZ, *Administracyjnoprawne warunki ingerencji administracji publicznej w sposób korzystania z obiektów sakralnych Kościoła Katolickiego wpisanych do rejestru zabytków*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” t. 16 (2013), s. 301-331.

Ponadto, przepis art. 25 ust. 2 Konkordatu przewiduje, że kompetentne władze państwowe i Konferencja Episkopatu Polski opracują zasady udostępniania dóbr kultury będących własnością Kościoła lub pozostających w jego władaniu.

⁵ Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz. U. z 2015 r., poz. 1446 z późn. zm.; ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm.

2. DEFINICJA ZABYTKU RUCHOMEGO W PRZEPISACH USTAWY O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Prawo nie jest nauką empiryczną, dlatego treść przepisów nie ma na celu odzwierciedlenia w szczegółach otaczającej nas rzeczywistości, lecz umożliwienie realizowania celów społecznie pożądaných. Przepisy nie wyjaśniają obiektywnie czym jest rzecz, materia itp. – jest to przedmiot badań innych nauk, np. fizyki. Rozumienie każdej normy prawnej wymaga wykładni w procesie stosowania prawa. Wykładnia w systemie prawa jest obowiązkiem organów administracyjnych i sądowych stosujących przepisy prawa. W praktyce pojawiają się problemy z odróżnieniem od siebie zabytków ruchomych i nieruchomych, w szczególności w odniesieniu do elementów wyposażenia lub dekoracji wnętrz budowli. Przy wykładni przepisów o wpisie do rejestru zabytków oprócz przepisów zawierających definicje legalne (art. 3 u.o.z.) należy uwzględnić także inne przepisy u.o.z., z których wynika, że zabytek ruchomy można przenieść do muzeum, archiwum lub biblioteki w przypadku jego zagrożenia zniszczeniem przy ustanawianiu czasowego zajęcia (art. 50 u.o.z.). Tylko wobec zabytków ruchomych można stosować przepisy o wywozie za granicę. Można zatem wyróżnić następujące obszary zastosowania definicji zabytku ruchomego:

1) sprawy rejestrowe: wpis do rejestru na wniosek właściciela, obostrzone wymogi wpisu z urzędu, Lista Skarbów Dziedzictwa, wykaz zabytków skradzionych, krajowy rejestr zabytków utraconych, ewidencja tylko wojewódzka i centralna, inwentarz muzealiów (także księgi depozytów);

2) sprawy z zakresu zagospodarowania przestrzennego i prawa budowlanego są istotne głównie w przypadku zabytków archeologicznych – udział wojewódzkiego konserwatora zabytków w pracach planistycznych i budowlanych, strefy ochrony archeologicznej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

3) sprawy dotyczące kolekcji⁶;

4) sprawy z zakresu reglamentacji wywozu zabytków ruchomych;

5) obrót zabytkami ruchomymi – prawo pierwokupu przysługuje muzeum rejestrowanemu⁷, województwu, pierwszeństwo zakupu muzeum rejestrowanemu⁸,

⁶ Kolekcje definiuje art. 6 ust. 1 pkt 2 lit. b jako zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje.

⁷ Przepis art. 20 ust. 2 n. ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późn. zm.

⁸ Przepis art. 20 ust. 1 ustawy o muzeach.

kwestie nabycia własności rzeczy ruchomej przez osobę nieuprawnioną (art. 169 k.c.)⁹, zasiedzenie (art. 174 § 2 k.c.);

6) postępowania administracyjne dotyczące obowiązków nakładanych na właściciela lub posiadacza zabytku w zakresie ochrony i opieki nad substancją materialną, udostępniania zabytku do badań, obowiązek finansowania opieki nad zabytkiem;

7) obowiązki informacyjne właściciela zabytku ruchomego w u.o.z.;

8) szczególne regulacje dotyczące znalezienia zabytku ruchomego, skarbu lub zabytków archeologicznych w kodeksie cywilnym i ustawie o rzeczach znalezionych¹⁰;

9) możliwość przejęcia własności zabytku / ustanowienia czasowego zajęcia (art. 50 u.o.z.).

Ustawodawca zdefiniował w art. 3 pkt 1 u.o.z. pojęcie zabytku. Są nim nieruchomości lub rzeczy ruchome, ich części lub zespoły. Jednak dalej w punkcie 2 i 3 tego przepisu rozłączył tę kategorię na dwie grupy, których desygnaty są rozłączne. Oznacza to, że *de lege lata* **zabytek jest albo zabytkiem ruchomym albo zabytkiem nieruchomym**, klasyfikacja rzeczy do jednego zbioru wyklucza ujęcie jej w zbiorze drugim. Zgodnie z art. 3 pkt 1 oraz pkt 3 u.o.z., zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia¹¹, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową¹².

Jednocześnie, analiza art. 3 pkt 1 w związku z pkt 2 tego przepisu wymaga, by do definicji zabytku ruchomego dodać, iż **zabytek ruchomy nie jest nieruchomością, ani jej częścią, bowiem te kategorie rzeczy ustawodawca zalicza do**

⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2017 r., poz. 459 z późn. zm. [dalej cyt.: k.c.].

¹⁰ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych, Dz. U. poz. 397.

¹¹ Zabytek jest rzeczą będącą świadectwem minionej epoki lub zdarzenia, co oznacza że istotnym elementem definicyjnym jest jego dawność, zob. I. GREDKA, *Ubezpieczenia dóbr kultury w muzeach i zbiorach prywatnych*, Kraków: Wydawnictwo Universitas 2013, s. 35 i powołaną tam literaturę.

¹² Ustawowe przesłanki uznania określonego przedmiotu za zabytek mają charakter ocenny. Wartości historyczna, artystyczna lub naukowa są ustalane uznaniowo w procesie wykładni tych przepisów przez organy administracyjne stosujące prawo. W doktrynie wskazuje się, że przy określaniu cech determinujących zabytek jako kategorię prawną, polski ustawodawca zastosował alternatywę zwykłą – oznacza to, że wystarczające jest wykazanie przez obiekt tylko jednej spośród trzech wymienionych w tym przepisie wartości, K. ZEIDLER, *Wartość zabytku jako kategoria normatywna*, [w:] *Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki*, t. II, red. W. Szafranski, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2008, s. 41.

innej grupy i nazywa zabytkami nieruchomymi. Zatem, co oczywiste, część nieruchomości nie może być zabytkiem ruchomym, np. fresk, mozaika, terakota czy inne zdobienia ścian i sufitów – typu polichromie, kartusze przymocowane do płaszczyzn w budynku, dekoracje sgraffitowe i inne elementy dekoracyjne w tynku, ambony, rzeźby, dekoracje elementów trwałych budynku, chrzcielnice i inne, o ile zostały wykonane jako elementy wyposażenia lub ozdoby dla konkretnego budynku i są przymocowane na stałe, a także schody, poręcze, framugi, drzwi i okna, w tym witryny sklepowe, witraże.

Zabytkowa część składowa nieruchomości nie jest więc zabytkiem ruchomym, mimo że w praktyce elementy dekoracyjne ścian i sufitów oraz podłóg są wpisywane do rejestru zabytków ruchomych (najczęściej dotyczy to wyposażenia obiektów sakralnych). Jednak jest to praktyka niezgodna z wykładnią przepisów definiujących zabytek ruchomy jako rzecz ruchomą, w tym także z wykładnią przepisów rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru, gdzie dopuszcza się możliwość przeniesienia zabytku ruchomego do innego województwa¹³. Tymczasem nie sposób odłączyć zdobienia ścian i innych płaszczyzn nie niszcząc przy tym samego zabytku nieruchomego lub jego integralności (chronionej prawem kompozycji dekoracji).

Zgodnie z art. 45 k.c., rzeczami w rozumieniu Kodeksu są tylko przedmioty materialne¹⁴. W prawie cywilnym nie sformułowano definicji legalnej rzeczy ruchomej, jedynie podzielono rzeczy na ruchome i nieruchome, części składowe i przynależności. Przedmiotem obrotu oprócz rzeczy jest wiele innych bytów, np. energie, prawa (np. wierzytelności, akcje) czy też dobra niematerialne (np. utwory). Rzeczy stanowią przedmiot stosunków prawnych między ludźmi. Są przedmiotem obrotu i postępowań administracyjnych, a od dóbr niematerialnych takich jak utwór lub treści cyfrowe odróżnia je to, że są to przedmioty materialne (tylko one spośród przedmiotów obrotu podlegają percepcji za pomocą zmysłu dotyku).

¹³ Przepis § 7 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Dz. U. Nr 113, poz. 61.

¹⁴ W literaturze prawniczej przyjmuje się, że rzeczami w znaczeniu normatywnym są tylko takie przedmioty materialne, które stanowią materialne części przyrody (w stanie naturalnym lub przetworzonym), na tyle wyodrębnione spośród innych, że mogą być traktowane jako dobra samoistne w obrocie prawnym, jeżeli przedstawiają wartość majątkową i znajdują się w takim stanie, że mogą podlegać władzy ludzkiej, zob. J. WASILKOWSKI, *Prawo rzeczowe w zarysie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1957, s. 12-114; T. DYBOWSKI, *Ochrona własności w polskim prawie cywilnym*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1969, s. 36; S. RUDNICKI, *Komentarz do art. 45 k.c.*, [w:] S. DMOWSKI, S. RUDNICKI, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2003, s. 172-173.

Z zasady dychotomicznego podziału¹⁵ przedmiotów stosunków prawnych na rzeczy ruchome i nieruchome wynika negatywna definicja rzeczy ruchomej – **rzeczą ruchomą jest rzecz, która nie jest nieruchomością, ani częścią składową nieruchomości**¹⁶. Dodatkowo jest to przedmiot materialny, na tyle wyodrębniony spośród innych rzeczy, że może być samodzielnie przedmiotem obrotu. Wśród zabytków ruchomych wyodrębnia się też klasę rzeczy wyłączonych z obrotu: *res extra commercium*¹⁷.

Mając powyższe na względzie można przedstawić definicję zabytku ruchomego *de lege lata*: **zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, nie stanowiące przy tym części składowych nieruchomości**, które są dziełem człowieka, związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Rzecz ruchoma, w tym zabytek ruchomy, może być uznana za przynależność nieruchomości według przepisów Kodeksu cywilnego (o czym dalej).

Bardzo rzadko jest, że rzecz będąca zabytkiem jest jednolitym tworem składającym się z jednego elementu (jak np. szklanka) – obraz jest rzeczą, lecz składa się nań i rama i płótno, podobnie inne ruchome i nieruchome zabytki składają się z co najmniej kilku elementów¹⁸. Elementy składające się na rzecz i połączone razem w celu utworzenia jednego przedmiotu w zamyśle jego twórcy, nazywane są w języku prawnym częściami składowymi rzeczy. Zgodnie z art. 47 § 2 k.c., częścią składową rzeczy jest wszystko, co nie może być od niej odłączone bez uszko-

¹⁵ Zob. W.J. KATNER, *Rozdział XVII. Przedmioty stosunków prawnych*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. I, red. M. Safjan, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2007, s. 1307 n.

¹⁶ S. GRZYBOWSKI, *Rozdział XI. Przedmioty stosunków prawnych*, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. I: *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1985, s. 414.

¹⁷ Zob. szczegółowe rozważania: I. GREDKA, P. GWOŹDZIEWICZ-MATAN, *Obrót zabytkami. Analiza prawnoporównawcza na podstawie prawa włoskiego, francuskiego, niemieckiego i angielskiego*, [w:] *Ochrona zabytków ruchomych w wybranych obcych systemach prawnych*, Raport przygotowany w ramach „Raportu stanu ochrony prawnej oraz kierunków zmian w zakresie prawnej ochrony zabytków ruchomych w Polsce” w ramach realizacji Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 dla Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, red. P. Stec, Opole 2015, s. 74-77.

¹⁸ W europejskim prawie występuje także pojęcie integralnej części dobra kultury – zob. pkt 2 w załączniku nr 1 do rozporządzenia Rady (WE) nr 11/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, Dz. Urz. UE L 39/01, gdzie mowa jest o elementach stanowiących integralną część pomników. Zob. także: O. JAKUBOWSKI, *Wywóz i przywóz zabytków ruchomych*, [w:] *Raport dotyczący stanu ochrony prawnej oraz kierunków zmian w zakresie prawnej ochrony zabytków ruchomych w Polsce*, s. 237.

dzenia lub istotnej zmiany całości albo bez uszkodzenia lub istotnej zmiany przedmiotu odłączonego. Nie oznacza to, że części składowe muszą być nieodwracalnie połączone na zawsze – np. koła w samochodzie są częścią składową, mimo że łatwo je odkręcić. Jednak są one przymocowane dobrze, a prawidłowe używanie samochodu zgodnie z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem wymaga, by posiadał on koła. Każdą część składową można odłączyć, np. można zdemontować dach lub futrynę – pozostaje ona nadal własnością tego samego właściciela, jednak po odłączeniu nabywa status odrębnej rzeczy ruchomej. W sferze ochrony zabytków konsekwencje takiego podziału rzeczy na rzecz główną oraz jej części składowe są ważne dla wyboru stosowania przepisów o zabytkach ruchomych albo nieruchomościach, ponieważ przepisy prawa niekiedy znajdują zastosowania dla każdego zabytku, a niekiedy wyłącznie dla określonej ich grupy (zabytków ruchomych lub nieruchomościach).

Przepisy ustawy o ochronie zabytków zawierają definicję zabytku ułożoną w celu stosowania przepisów tej konkretnej ustawy, jednak nie pozostają w systemie prawa bez wpływu na wykładnię przepisów zawartych w innych aktach normatywnych, zwłaszcza określających zakres zastosowania norm prawnych regulujących obrót zabytkami – pojęciem zabytku posługuje się Kodeks cywilny w zakresie nabycia własności rzeczy ruchomej¹⁹ oraz ustawa o gospodarce nieruchomościami²⁰ w zakresie obrotu nieruchomościami wpisanymi do rejestru zabytków²¹ oraz inne ustawy (np. ustawa o rzeczach znalezionych²², ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym²³ i ustawa prawo budowlane²⁴), które nie zawierają własnej definicji zabytku. Wykładnię pojęcia „zabytek” w systemie

¹⁹ Nabycie własności rzeczy ruchomej znalezionej będącej zabytkiem lub materiałem archiwalnym uregulowano w art. 187 § 2 k.c., art. 189 k.c. W zakresie zasiedzenia zabytku będącego rzeczą ruchomą wpisanego do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury zob. art. 174 § 2 k.c. Przepis art. 169 § 3 k.c. uniemożliwia nabycie w dobrej wierze własności rzeczy ruchomej wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury.

²⁰ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, Dz. U. z 2015 r., poz. 1774 z późn. zm. [dalej cyt.: u.g.n.].

²¹ Przepis art. 34 ust. 4 u.g.n. przewiduje, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste **nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków**, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

²² Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych, Dz. U. poz. 397.

²³ Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 2016 r., poz. 778 z późn. zm.

²⁴ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, Dz. U. z 2016 r., poz. 290 z późn. zm.

prawa prowadzi się na podstawie definicji zawartych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²⁵.

Ważne jest ustalenie obszarów zastosowania definicji zabytku ruchomego problematycznych w praktyce. Przepisy definiujące zabytek zawarte w u.o.z. stosuje się głównie w trzech obszarach:

1) postępowań administracyjnych związanych z ujęciem rzeczy w rejestrze (wykazie, ewidencji, inwentarzu, itp.), których stroną jest właściciel zabytku (w przypadku ewidencji lub inwentarza muzealnego brak jest formalnie prowadzenia postępowania w rozumieniu Kodeksu postępowania administracyjnego, gdyż jest to czynność faktyczna, jednak orzecznictwo sądów administracyjnych potwierdza, że ujęcie w ewidencji zabytków jest zaskarżalne do sądu administracyjnego²⁶);

2) w przypadku innych postępowań administracyjnych, których stroną jest właściciel lub posiadacz zabytku (niezależnie od tego czy jest wpisany do rejestru czy nie), dotyczących praw lub obowiązków tych podmiotów, w sprawach tych ustalane jest prawo własności lub inny tytuł prawny do zabytku (np. kto jest właścicielem fresku lub mozaiki, ołtarza, kapliczki przydrożnej, które należy chronić);

3) w sprawach oceny ważności czynności prawnych dotyczących obrotu rzeczami wpisanymi do rejestru zabytków, np. w przypadku sprzedaży zabytku nieruchomego, sprzedaży zabytku ruchomego, przekształcenia użytkowania wieczystego w prawo własności, w sprawach dotyczących udzielania bonifikat, dotacji, wyłączenia, przejęcia na własność, znalezienia rzeczy ruchomej, znalezienia skarbu.

Z powyższego zestawienia wynika, że oprócz zdefiniowania zabytku dla potrzeb prowadzenia postępowań administracyjnych, tzw. rejestrowych, konieczne jest uwzględnienie faktu, że przepisy definicyjne będą także stosowane dla ustalenia właściciela tego zabytku (posiadacza lub innej osoby posiadającej tytuł

²⁵ W przypadku podatków od towarów i usług ustawodawca posłużył się węższymi terminami: artykuły kolekcjonerskie i dzieła sztuki, lub antyki – zob. art. 74 ust. 1 pkt 18 oraz art. 106e ust. 3 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz. U. z 2016 r., poz.710 z późn. zm.

²⁶ Stosownie do treści art. 3 § 2 pkt 4 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz. U. z 2016 r., poz. 718 z późn. zm., przedmiotowy zakres kontroli sądów administracyjnych obejmuje orzekanie w sprawach skarg na: inne niż określone w pkt 1-3 akty lub czynności z zakresu administracji publicznej dotyczące uprawnień lub obowiązków wynikających z przepisów prawa, z wyłączeniem aktów lub czynności podjętych w ramach postępowania administracyjnego określonego w k.p.a., postępowań określonych w działach IV, V i VI ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa. Zob. też wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 28 września 2016 r., sygn. akt II OSK3174/14, www.orzeczenia.nsa.gov.pl [dostęp: 12.04.2017].

prawnorzeczowy lub obligacyjny do tej rzeczy) oraz przy udzielaniu różnego rodzaju bonifikat przy czynnościach prawnych lub w sprawach podatkowych. Decyzja o wpisie do rejestru zabytków jest decyzją o charakterze ewidencyjnym, która tworzy nowy stan prawny rzeczy w zakresie określonym w tej decyzji i ma skutek wobec każdorazowego właściciela rzeczy (następcę prawnego), nawet jeżeli nie był on stroną postępowania administracyjnego. Prawo własności jednak dotyczy zawsze całej rzeczy i tylko jednej rzeczy. O ile jest więc teoretycznie możliwe, by zdefiniować zabytek jako np. część lub zespół nieruchomości przy procedurze wpisywania go do rejestru, o tyle ustalenie czy przepisy dotyczące np. prawa pierwokupu, bonifikaty lub wywozu zabytku, w przypadku, gdy zabytkowa jest tylko część rzeczy, albo wywożone jest np. jedno krzesło z całej kolekcji krzeseł wpisanej do rejestru nie jest oczywiste dla organów i sądów stosujących prawo.

3. ZABYTEK JAKO CZĘŚĆ RZECZY

Prawo własności dotyczy zawsze całej rzeczy. Postępowania administracyjne w sprawach z zakresu nadzoru konserwatorskiego dotyczą głównie właścicieli (współwłaścicieli) całej rzeczy. Tymczasem przedmiotem wpisu bywa często część rzeczy (np. budynek jako część nieruchomości gruntowej jest wpisany do rejestru, natomiast obrót następuje całą nieruchomością gruntową albo inną częścią tej nieruchomości²⁷). Z owego kłopotu są dwie drogi wyjścia: albo w definicji uznamy za zabytek zawsze rzecz w całości, nawet, gdy jedynie jej część składowa jest tylko zabytkowa (np. w stole zabytkowy jest tylko blat, ale wpis do rejestru dotyczy całego stołu). Inną możliwością jest pozostawienie definicji zabytku jako całości, części lub zbioru rzeczy o cechach zabytku, ale za to w przepisach dotyczących postępowań administracyjnych innych niż rejestrowe lub prawa cywilnego i karnego należy formułować precyzyjnie, że przedmiotem własności, obrotu czy przestępstwa jest rzecz będąca zabytkiem lub rzecz, której co najmniej jedna część składowa jest wpisana do rejestru zabytków. Tym samym, zalecane byłoby formułowanie przepisów w ten np. sposób, że obowiązki z zakresu opieki

²⁷ Zdaniem sądu administracyjnego sformułowanie „nieruchomość wpisana do rejestru zabytków” oznacza nieruchomość, na której znajduje się zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków (por. uchwała składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 października 2015 r., sygn. akt II OPS 3/15, ONSA i WSA nr 2/2016, poz. 17). Zob. także szczegółowe uwagi dotyczące zabytku jako przedmiotu prawa własności: M. DRELA, *Własność zabytków*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2003, s. 35-41, 53-64.

nad zabytkami obciążają właściciela zabytku lub rzeczy, której co najmniej jedna część składowa jest zabytkiem / jest wpisana do rejestru zabytków.

Dostosowania wymagałyby także przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami, które regulują obrót nieruchomościami gruntowymi lub lokalowymi, a także ich podział i posługują się terminem: „nieruchomość wpisana do rejestru zabytków”, przy czym w praktyce w 90% przypadków do rejestru jest wpisywany budynek, a nie sam grunt, ani sam lokal²⁸. Typowe zależności prawne między nieruchomością gruntową a posadowionym na niej budynkiem wyraża art. 47 § 1 k.c., potwierdzając zasadę *superficies solo cedit*. Dotyczy to zwłaszcza budowli i innych urządzeń połączonych z gruntem, które stają się częścią składową nieruchomości, wskutek czego nie nabywają statusu odrębnej samoistnej rzeczy i nie mogą być bez odłączenia przedmiotem samodzielnego obrotu²⁹.

W systemie prawa cywilnego w zakresie prawa rzeczowego istnieje zasada, że część składowa ma zawsze taki sam status praworzeczowy, jak rzecz główna, lecz zasada ta, wynikająca z przepisów ogólnych k.c., nie dotyczy już np. stosunków prawnych obligacyjnych (wynająć można część rzeczy, np. ścianę budynku). Postępowania administracyjne również mogą dotyczyć tylko części rzeczy – np. postępowanie w sprawie pozwolenia na remont części budynku. Z samej ustawowej definicji zabytku w ustawie o ochronie zabytków wynika, że zabytkiem może być tylko część nieruchomości, ale jest ona wtedy zabytkiem nieruchomym, ustawodawca zakłada więc że jedna rzecz może mieć dwojaki status: rzeczy wpisanej do rejestru w części i rzeczy nie wpisanej do rejestru. Powstaje pytanie, jakiemu celowi służy taka regulacja? Jakiej potrzebie społecznej ona służy? Komu pomaga, a komu szkodzi takie częściowe wpisanie rzeczy do rejestru zabytków – czy ułatwia to stosowanie przepisów prawa przez organy administracyjne i sądy? Dalsza część opracowania posłuży rozważaniom w zakresie wytyczonym tymi pytaniami.

²⁸ W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że pojęcie zabytku nieruchomego (części nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków) obejmuje wpisany do rejestru zabytków budynek oraz grunt, na którym jest posadowiony, w granicach obrysu ścian zewnętrznych budynku. Wpis do rejestru zabytków jest formą ograniczenia prawa własności, przy czym ograniczenie to obejmuje także grunt, na którym zlokalizowany jest budynek, bowiem dopóki istnieje budynek, dopóty grunt nie może być w inny sposób wykorzystywany, a stosownie do art. 47 § 1 k.c. część składowa rzeczy nie może być odrębnym przedmiotem własności i innych praw rzeczowych, zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2016 r., sygn. akt IV CSK 685/15 oraz uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 1995 r., sygn. akt I CKN 37/95, OSNC 1995, nr 9, poz. 133; teza 1 wyroku Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2002 r., sygn. akt IV CKN 660/00 nie publ.

²⁹ Zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 2005 r., sygn. akt III CZP 9/05, www.sn.pl. [dostęp: 12.04.2017].

Część rzeczy może być wpisana do rejestru zabytków i tym samym posiadać status „zabytku wpisanego do rejestru”, w oderwaniu od statusu rzeczy głównej w pozostałym zakresie nie zabytkowej, z którą zabytek jest połączony. Problemy powstają przy stosowaniu przepisów z zakresu ochrony zabytków w odniesieniu do części odłączonych od zabytkowych budynków, np. dachówek, rynien, figur, cokołów, ołtarzy, które będąc wcześniej częścią składową zabytku nieruchomości nie były wymienione indywidualnie w decyzji (lub w uzasadnieniu) o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości. *De lege lata* nie bez stosowania skomplikowanej wykładni (wymagającej znajomości przepisów prawa cywilnego i administracyjnego) trudno jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy odłączony cokolwiek jest zabytkiem wpisanym do rejestru i czy znajdują w odniesieniu do niego zastosowanie normy prawa, w których zakresie zastosowania istnieje wymóg, by rzecz była wpisana do rejestru zabytku. *Prima facie*, trudno jest uzasadnić odpowiedź pozytywną, skoro cokolwiek nie był ujawniony w rejestrze zabytków.

Należy zastanowić się czy w systemie prawa ochrony zabytków przydatna byłaby zasada, że cała rzecz ze wszystkimi jej częściami składowymi ma jednolity status „zabytkowy” dla celów objęcia wpisem do rejestru zabytków. Akceptując tę zasadę, zawsze wpisem do rejestru zabytków objęta byłaby rzecz w całości ze wszystkimi jej częściami. Niewątpliwie uprościłoby to stosowanie przepisów z obszaru obrotu zabytkami³⁰, wyłączenia, czasowego zajęcia, zagospodarowania przestrzennego i prawa budowlanego, jednak niekiedy ograniczałoby właściciela w sytuacjach stosowania instytucji nadzoru konserwatorskiego wobec „zwykłej” części rzeczy nie będącej nośnikiem wartości historycznych, artystycznych lub naukowych wymaganych od zabytków. Jednak skoro *de lege lata* właściciel zwykłej nieruchomości bez cech zabytku może być ograniczany w swym prawie, jeżeli owa nieruchomość jest wpisana jako otoczenie zabytku, to takie samo uzasadnienie istnieje dla usprawiedliwienia ograniczenia interesów właściciela rzeczy, której jedynie część jest cenna w przypadku objęcia wpisem do rejestru rzeczy w całości. **Ważne jest uwzględnienie okoliczności, że wpis do**

³⁰ W praktyce orzeczniczej sądów administracyjnych sądy już obecnie muszą czynić takie założenie w sytuacji, gdy wpisany do rejestru jest budynek zabytkowy, a przedmiotem przekształcenia na własność jest prawo użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej „zwykłej”, a przy tym przepisy przewidują bonifikatę opłaty za przekształcenie, jeżeli przedmiotem przekształcenia jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków. Zob. art. 4 pkt 10 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego w prawo własności nieruchomości, Dz. U. z 2012 r., poz. 83; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 14 czerwca 2016 r., sygn. akt II SA/Wr 253/16 oraz uchwałę składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 października 2015 r., sygn. akt II OPS 3/15; ONSA i WSA nr 2/ 2016, poz. 17, www.orzeczenia.nsa.gov.pl [dostęp: 14.04.2017].

rejestr zabytków nie jest dokonywany w celu informacyjnym czy badawczym zabytkowej substancji rzeczy, ale w celu stosowania przepisów prawa ograniczających prawo własności, które przysługuje zawsze względem całej rzeczy, natomiast przepisy prawa administracyjnego ochrony zabytków stosowane są głównie na linii właściciel – organ administracyjny.

Zakładając przydatność takiej koncepcji, *de lege ferenda* istnieje możliwość nowelizacji ustawy w tym kierunku, że wpis do rejestru zabytków obejmuje rzecz w całości i wystarczy że jedynie część składowa rzeczy ma cechy zabytku. Teoretycznie możliwe jest także takie ukształtowanie modelu ochrony, że rzeczy ruchome pozostające w związku funkcjonalnym (przynależności) z zabytkiem nieruchomym będą mogły być objęte jednym wpisem.

Pewną specyfiką ochrony zabytków jest fakt, że zabytkami są często obiekty łączące cechy zabytków ruchomych i nieruchomych, np. huty, młyny, obiekty architektury sakralnej, których wyposażenie stanowiące funkcjonalną całość stanowią rzeczy ruchome nie połączone trwale fizycznie (przez przyklejenie, przyśrubowanie lub innego rodzaju trwałe połączenie płaszczyzn). Dopiero od niedawna w praktyce konserwatorskiej elementy charakterystycznego wyposażenia wnętrz bywają wymieniane w uzasadnieniu decyzji administracyjnych; wcześniejszą praktyką było ustalanie ochrony elementów stałych wyposażenia w formie ich wpisu do rejestru zabytków ruchomych.

4. RZECZY RUCHOME JAKO PRZYNALEŻNOŚCI ZABYTKU NIERUCHOMEGO

W prawie cywilnym przynależności oznaczają rzeczy ruchome potrzebne do korzystania z innej rzeczy (rzeczy głównej) zgodnie z jej przeznaczeniem, jeżeli pozostają z nią w faktycznym związku odpowiadającym temu celowi (art. 57 § 1 k.c.) Przynależność nie traci tego charakteru przez przemijające pozbawienie jej faktycznego związku z rzeczą główną (art. 51 § 3 k.c.). Regulacja polskiego k.c. została stworzona pod wpływem francuskiego Kodeksu Napoleona obowiązującego w Królestwie Polskim. We Francji ten kodeks (ze zmianami) obowiązuje do dnia dzisiejszego i ma wpływ na stosowanie przepisów o zabytkach ruchomych oraz nieruchomych, a zwłaszcza ich zaklasyfikowaniu jako zabytki ruchome lub jako tzw. nieruchomości z przeznaczenia (czyli rzeczy ruchome stanowiące konieczne wyposażenie nieruchomości dla korzystania z niej zgodnie z jej przeznaczeniem). We francuskim kodeksie cywilnym przepis art. 524 Code civile przewiduje, że jeżeli właściciel przeznaczył rzeczy ruchome do obsługi lub w celu ko-

rzystania z konkretnej nieruchomości, to mimo braku fizycznego złączenia stają się one „nieruchomościami z przeznaczenia”³¹ (dotyczy to np. maszyn przeznaczonych do uprawy gruntu, uli posadowionych na łące, zwierząt gospodarskich w gospodarstwie rolnym czyli rzeczy ruchomych funkcjonalnie lub celowościowo połączonych z nieruchomością). Nieruchomości z przeznaczenia obejmują dwie grupy rzeczy ruchomych: części składowe (połączone fizycznie z nieruchomością) lub przynależności (rzeczy ruchome połączone funkcjonalnie w zamiarze właściciela)³².

W odniesieniu do zabytków Code du patrimoine w art. L 621-9 przewiduje, że rzeczy ruchome złączone funkcjonalnie z zabytkiem nieruchomym ujętym w rejestrze (sklasyfikowanym) w zamiarze stałego (trwałego) połączenia w rozumieniu przepisów art. 524 i 525 francuskiego Kodeksu cywilnego, stanowią części zabytku nieruchomego. Zakazane jest ich usuwanie z nieruchomości bez zgody właściwego organu. Dopiero po ich zgodnym z prawem odłączeniu (za zgodą organu ochrony zabytków) mogą się stać na powrót zaklasyfikowane jako zabytek ruchomy (zob. art. 622-1 Code du patrimoine³³). Oznacza to że nawet fizyczne usunięcie rzeczy ruchomej z przestrzeni zabytku nieruchomego nie niweczy ich statusu jako rzeczy zaklasyfikowanej jako zabytku nieruchomego.

5. PROPOZYCJA DE LEGE FERENDA

Pewną propozycją zmian legislacyjnych może być dodanie podobnej (do wyżej opisanej) regulacji do ustawy polskiej. Można wyrazić ją w polskim języku prawniczym jako postulat budowania przepisów dotyczących wpisu do rejestru zabytków nieruchomych w ten sposób, że przepis przewidywałby: **z mocy usta-**

³¹ Przepis art. 524 Code civile przewiduje : “Les objets que le propriétaire d’un fonds y a placés pour le service et l’exploitation de ce fonds sont immeubles par destination. Les animaux que le propriétaire d’un fonds y a placés aux mêmes fins sont soumis au régime des immeubles par destination. Ainsi, sont immeubles par destination, quand ils ont été placés par le propriétaire pour le service et l’exploitation du fonds : Les ustensiles aratoires ; Les semences données aux fermiers ou métayers ; Les ruches à miel; Les pressoirs, chaudières, alambics, cuves et tonnes ; Les ustensiles nécessaires à l’exploitation des forges, papeteries et autres usines ; Les pailles et engrais. Sont aussi immeubles par destination tous effets mobiliers que le propriétaire a attachés au fonds à perpétuelle demeure”.

³² Intencja właściciela jest tutaj decydująca, a nie sam fakt pozostawiania rzeczy w obrębie nieruchomości, F. JAMOT, J. MARX, M. AUDIBERT, [I IN.], *La protection des immeubles au titre des Monuments historiques*, 2003, s. 18, www.culture.gouv.fr. [dostęp: 20.04.2017].

³³ <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236> [dostęp: 14.04.2017].

wy wpisem objęte są także zabytkowe przedmioty połączone fizycznie z zabytkiem wpisanym do rejestru (części składowe) oraz zabytkowe rzeczy ruchome stanowiące przynależności tego zabytku, nawet jeżeli nie zostały wprost wymienione w decyzji o wpisie.

Przynależnościami są zabytkowe rzeczy ruchome potrzebne do korzystania z zabytku zgodnie z jego przeznaczeniem i funkcją społeczno-kulturalną. Rzeczy ruchome odłączone od zabytku nieruchomego lub usunięte poza jego przestrzeń bez zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozostają objęte wpisem do rejestru zabytków nieruchomych. W razie wątpliwości, czy rzecz odłączona stanowi część składową czy przynależność zabytku nieruchomego, rozstrzyga się na korzyść części składowej.

6. WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW JAKO FORMA OCHRONY NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTURALNEGO

Niematerialne dziedzictwo kulturalne podlega ochronie prawnej, przy czym ochrona ta *de lege lata* regulowana jest głównie przepisami prawa międzynarodowego. W ramach UNESCO opracowano i przyjęto Konwencję w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego z 17 października 2003 r.³⁴ Przedmiotem ochrony jest tutaj folklor rozumiany jako oparta na tradycji kreatywność wspólnoty kulturowej wyrażana przez grupy lub poszczególne jednostki oraz uznawana jako odzwierciedlenie kulturalnej i społecznej tożsamości narodu lub grupy. Wymienia się tam następujące przejawy folkloru: język, literatura, muzyka, taniec, gry, mity, obrzędy i obyczaje, rękodzieła, architektura i inne sztuki³⁵. Sama definicja niematerialnego dziedzictwa kulturalnego jest zawarta w konwencji, która przewiduje, że oznacza ono zwyczaje, przedstawienia, przekazy, wiedzę i umiejętności, jak też instrumenty, przedmioty, wytwory człowieka i związane

³⁴ Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Paris, 17 October 2003, Records of the General Conference 32nd Session, Paris 29 September to 17 October 2003, vol. I – Resolutions, Paris: UNESCO 2004, s. 53-62.

³⁵ Definicję folkloru podaje zalecenie w sprawie ochrony tradycyjnej kultury i folkloru z 15 listopada 1989 r.: Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, 15 November 1989, Records of the General Conference Twenty-fifth Session, Paris, 17 October to 16 November 1989, vol. I – Resolutions, s. 238-243; podane za: A. PRZYBOROWSKA-KLIMCZAK, *Międzynarodowa ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” vol. 3 (2005), s. 6.

z nimi przestrzenie kulturalne, które wspólnoty, grupy, a niekiedy też jednostki uznają za część swego dziedzictwa³⁶.

Zapewnienie przetrwania lub ochrony folkloru lub szerzej niematerialnego dziedzictwa kulturalnego może wymagać w niektórych przypadkach zabezpieczenia formalnego połączenia określonych rzeczy ruchomych (zabytków ruchomych) z konkretną przestrzenią zabytku nieruchomego, czyli po prostu z miejscem, gdzie szczególne obrzędy, zwyczaje lub obyczaje są tradycyjnie wykonywane przy użyciu tych zabytków ruchomych (np. instrumentów). Niekiedy obrzędy czy inne formy działalności kulturalnej człowieka odbywają się w sposób tradycyjnie zorganizowany przy użyciu stałych lub ruchomych elementów materialnych w konkretnym miejscu (elementy stałe to części składowe, elementy ruchome to mogą być przynależności). Możliwe jest wówczas zastosowanie formy ochrony zabytków, jaką jest wpis do rejestru zabytków nieruchomych łącznie z elementami folkloru w postaci zabytków ruchomych jako przynależności połączonych z daną nieruchomością nie tylko funkcjonalnie i kulturowo, ale też i prawnie. W prawie cywilnym, aby rzecz była przynależnością powinna stanowić własność właściciela nieruchomości. Wpis do rejestru zabytków nieruchomych zabytku nieruchomego razem z ruchomymi przynależnościami mógłby być formą ochrony folkloru (niematerialnego dziedzictwa kulturalnego) poprzez związanie z konkretnym miejscem przedmiotów ruchomych używanych do przejawiania danych zachowań kulturowych. Ta forma ochrony łączyłaby formalnie na stałe przestrzeń zabytku nieruchomego razem z łącznie wpisanymi elementami ruchomymi jako przynależnościami tego zabytku nieruchomego). Możliwość taka wynikałaby z nowelizacji przy uwzględnieniu propozycji *de lege ferenda* z punktu 5 powyżej.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

- Code civil z 1804 r., wersja na dzień 2 marca 2017 r., <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236> [dostęp: 14.04.2017].
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2017 r., poz. 459 z późn. zm.
Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz. U. z 2015 r., poz. 1446 z późn. zm.
Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, Dz. U. z 2016 r., poz. 290 z późn. zm.
Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach, Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późn. zm.
Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm.
Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, Dz. U. z 2015 r., poz. 1774 z późn. zm.

³⁶ Tamże, s. 10.

- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz. U. z 2016 r., poz. 718 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz. U. z 2016 r., poz. 778 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz. U. z 2016 r., poz. 710 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przekształceniu prawa użytkowania wieczystego w prawo własności nieruchomości, Dz. U. z 2012 r., poz. 83.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Dz. U. Nr 113, poz. 61.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 kwietnia 2013 r. w sprawie wykazu obiektów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w których prowadzona jest, jako podstawowa, działalność kulturalna lub które dla takiej działalności zostały wybudowane i nie mogą być przeznaczone do prowadzenia wyłącznie innej działalności podstawowej, oraz trybu zgłaszania obiektów w celu wpisania ich do wykazu, Dz. U. poz. 507 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych, Dz. U. poz. 397.

AKTY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO I UNII EUROPEJSKIEJ

- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.
- Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Paris, 17 October 2003, Records of the General Conference 32nd Session, Paris 29 September to 17 October 2003, vol. I – Resolutions, Paris: UNESCO 2004, s. 53-62.
- Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, 15 November 1989, Records of the General Conference Twenty-fifth Session, Paris, 17 October to 16 November 1989, vol. I – Resolutions, Paris: UNESCO 2004, s. 238-243.
- Załącznik nr 1 do rozporządzenia Rady (WE) nr 11/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury, Dz. Urz. UE L. 39/01.

ORZECZNICTWO

- Uchwała składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 19 października 2015 r., sygn. akt II OPS 3/15; ONSA i WSA nr 2/2016, poz. 17, www.orzeczenia.nsa.gov.pl [dostęp: 14.04.2017].
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 28 września 2016 r., sygn. akt II OSK3174/14, www.orzeczenia.nsa.gov.pl [dostęp: 12.04.2017].
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego we Wrocławiu z dnia 14 czerwca 2016 r., sygn. akt II SA/Wr 253/16, www.orzeczenia.nsa.gov.pl [dostęp: 14.04.2017].
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 1995 r., sygn. akt I CKN 37/95, OSNC 1995, nr 9, poz. 133.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2002 r., sygn. akt IV CKN 660/00, nie publ.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 2005 r., sygn. akt III CZP 9/05, www.sn.pl [dostęp: 12.04.2017].
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2016 r., sygn. akt IV CSK 685/15.

LITERATURA

- DRELA Monika: Własność zabytków, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2003.
- DYBOWSKI Tadeusz: Ochrona własności w polskim prawie cywilnym, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze 1969.
- GREDKA Iwona, GWOŹDZIEWICZ-MATAN Paulina: Obrót zabytkami, analiza prawnoporównawcza na podstawie prawa włoskiego, francuskiego, niemieckiego i angielskiego, [w:] Ochrona Zabytków ruchomych w wybranych obcych systemach prawnych, Raport przygotowany w ramach „Raportu stanu ochrony prawnej oraz kierunków zmian w zakresie prawnej ochrony zabytków ruchomych w Polsce” w ramach realizacji Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 dla Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, red. P. Stec, Opole 2015, s. 61-92.
- GREDKA Iwona: Ubezpieczenia dóbr kultury w muzeach i zbiorach prywatnych, Kraków: Wydawnictwo Universitas 2013.
- GRZYBOWSKI Stefan: Rozdział XI. Przedmioty stosunków prawnych, [w:] System Prawa Cywilnego, t. I: Część ogólna, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1985, s. 410-472.
- JAKUBOWSKI Olgierd: Wywóz i przywóz zabytków ruchomych, [w:] Raport dotyczący stanu ochrony prawnej oraz kierunków zmian w zakresie prawnej ochrony zabytków ruchomych w Polsce, przygotowany w ramach realizacji Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 dla Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, red. K. Zeidler, Gdańsk 2016, s. 231-262.
- JAMOT Francis, MARX Jean, Martine AUDIBERT [I IN.]: La protection des immeubles au titre des Monuments historiques 2003, www.culture.gouv.fr [dostęp: 20.04.2017].
- KATNER Wojciech J: Rozdział XVII. Przedmioty stosunków prawnych, [w:] System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. I, red. M. Safjan, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2012, s. 1291-1384.
- PASIERB Janusz S.: Ochrona zabytków sztuki kościelnej, wyd. popr. i uzupełn. Warszawa: Biblioteka Towarzystwa Opieki nad Zabytkami 1995.
- PRZYBOROWSKA-KLIMCZAK Anna: Międzynarodowa ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego, *Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego* vol. 3 (2005), s. 5-21.
- RUDNICKI Stanisław: Komentarz do art. 45 k.c., [w:] Stanisław DMOWSKI, Stanisław RUDNICKI, Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2003, s. 172-176.
- SIENKIEWICZ Tomasz: Administracyjnoprawne warunki ingerencji administracji publicznej w sposób korzystania z obiektów sakralnych Kościoła Katolickiego wpisanych do rejestru zabytków, *Studia z Prawa Wyznaniowego* t. 16 (2013), s. 301-331.
- TRZCIŃSKI Maciej: Ochrona ruchomych zabytków archeologicznych, [w:] Raport dotyczący stanu ochrony prawnej oraz kierunków zmian w zakresie prawnej ochrony zabytków ruchomych w Polsce, przygotowany w ramach realizacji Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 dla Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, red. K. Zeidler, Gdańsk 2016, s. 87-113.
- WASILKOWSKI Jan: Prawo rzeczowe w zarysie, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1957.
- ZEIDLER Kamil: Wartość zabytku jako kategoria normatywna, [w:] Wokół problematyki prawnej zabytków i dzieł sztuki, t. II, red. W. Szafranski, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie 2008, s. 37-48.

ZABYTKOWE CZĘŚCI SKŁADOWE I PRZYNALEŻNOŚCI
A PRZEDMIOT WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW
– UWAGI *DE LEGE LATA* I *DE LEGE FERENDA*

Streszczenie

Niniejszy artykuł ma na celu analizę przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotyczących zabytków ruchomych w kontekście przedmiotu wpisu do rejestru zabytków według obecnie obowiązującego stanu prawnego, z uwzględnieniem przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących rzeczy ruchomych. Autorka przedstawia rozważania na temat statusu rzeczy ruchomej w prawie cywilnym jako rzeczy samoistnej, części składowej lub przynależności innej rzeczy w celu ukazania różnicy pomiędzy zabytkiem ruchomym a częścią składową zabytku nieruchomego. Obecnie rozróżnienie to jest szczególnie problematyczne w praktyce w obszarze wpisu do rejestru zabytków sztuki sakralnej stanowiącej wyposażenie lub ozdoby świątyń. Nie jest zgodna z prawem praktyka wpisywania zdobień ścian i innych płaszczyzn budynków do rejestru zabytków ruchomych, lecz należałoby je ujmować jako wyposażenie stałe zabytków nieruchomych (co dotyczy głównie świątyń) jednym wpisem – jako części składowych lub przynależności łącznie z zabytkiem nieruchomym. Sformułowane uwagi mogą być podstawą do dalszych prac legislacyjnych w zakresie propozycji treści przepisów prawnych ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Końcowa część artykułu dotyczy ochrony folkloru (niematerialnego dziedzictwa kulturowego) poprzez wpis zabytków ruchomych do rejestru zabytków łącznie z zabytkiem nieruchomym jako rzeczy ruchomych stanowiących przynależności określonego miejsca.

Słowa kluczowe: wyposażenie świątyń; zabytek ruchomy; część składowa zabytku nieruchomego; przynależność; łączny wpis do rejestru zabytków

HISTORICAL FIXTURES OF BUILDINGS AND APPURTENANCES
AS THE SUBJECT OF ENTRY INTO THE REGISTER OF MONUMENTS
– COMMENTS *DE LEGE LATA* AND *DE LEGE FERENDA*

Summary

In this article the author analyses the provisions of the Polish Law on the protection of monuments and care for monuments related to movable monuments in the context of the object of registration in the register of monuments according to the current law, taking into also account provisions of the Civil Code on movable property. The author presents a discussion of the status of a movable object in civil law as a separate single item, fixtures in the building (component item), or appurtenances, in order to show the difference between a movable monument and a part of an immovable property. Currently, this distinction is particularly problematic in practice in the area of the registration of monuments of art decoration of sacred buildings (churches, temples). It is not in accordance with the Polish law. The practice to enter decorations of walls and other facades of buildings into the register of movable monuments is not legitimate, instead they should be regarded as permanent facilities of immovable monuments (mainly the temples) covered with one entry – as fixtures or appurtenances of historical immovable property. The author's remarks may serve as a basis for further legislative work on the proposal for the content of the law on the protection of monuments and the

protection of monuments. The final part of the article concerns the protection of folklore (intangible cultural heritage) with the entry of movable monuments into the register of immovable monuments (buildings) as movables appurtenances belonging – due to the tradition and their function – to a particular place.

Key words: fixtures as decoration of temples; movable monument; fixtures of immovable cultural property; appurtenances; collective entry to the register of historical monuments